

Książka Michiko Yusy jest owocem dziesięciu lat pracy dokumentującej życie i twórczość człowieka uważanego do dzisiaj za najwybitniejszego filozofa nowożytnej Japonii. W idei biografii intelektualnej leży coś więcej od prostego opisywania faktów z życia myśliciela oraz stworzonych przez niego koncepcji. Biografia intelektualna powinna mianowicie przedstawiać idee w kontekście życia ich twórcy, doszukując się w nim źródeł takich, a nie innych rozstrzygnięć teoretycznych. Fakt bliskiego związku pomiędzy życiem myśliciela, a efektami jego działalności intelektualnej, choć uznawany w kulturze europejskiej, jest zazwyczaj pomijany – zwłaszcza w odniesieniu do filozofii – a panującą tendencją jest analizowanie idei, jako wytworów czystej myśli, niezanieczyszczonej przygodnymi okolicznościami w rodzaju sytuacji bytowej ich twórcy, czy jego doświadczeniami życiowymi. W pewnych wypadkach przyjęcie takiej strategii jest uzasadnione, jednak jeśli chodzi o Nishidę Kitarō, jest to droga heurystycznie mniej obiecująca, bowiem myśliciel ten zawsze podkreślał jednorodność swojej drogi życiowej, podporządkowanej poszukiwaniu duchowości, a praca filozoficzna była integralną tej drogi częścią. Jego filozoficzne idee ukazują swoje drugie dno, mogą być łatwiej i głębiej zrozumiane, jeśli wziąć pod uwagę (1) jego osobiste doświadczenia, związane zwłaszcza z praktyką zen, oraz (2) społeczną i polityczną sytuację Japonii w tamtym czasie. To powiedziawszy, wypada z żalem stwierdzić, że Nishida zawsze unikał publicznego ujawniania faktów ze swojego życia, które trzeba rekonstruować z rozproszonych źródeł. Praca Yusy stanowi tu nieocenioną pomoc. Na ponad 480 stronach (wliczając obfitą bibliografię i przypisy) autorka przedstawia niezwykle, wręcz pedantycznie dokładny obraz życia Nishidy w jego aspekcie osobistym, rodzinnym i zawodowym. Fakty tam przywoływane są wsparte fragmentami dzienników, listów i publikacji, których większość nie była nigdy wcześniej tłumaczona, a wszystko to ukazane jest w całościowym kontekście kulturowym ówczesnej Japonii, co sprawia, że książka jest dobrze przyswajalna również dla niespecjalistów.

Bez Nishidy Kitarō nie sposób wyobrazić sobie współczesnej filozofii japońskiej. Chociaż już od IX wieku istnieje w tym kraju kultywowana tradycja spekulacji dotyczącej problemów filozoficznych, w rodzaju pytań o ostateczną naturę rzeczywistości i człowieka, filozofia europejska pojawia się tam dopiero u schyłku XIX wieku, wraz z nastaniem Restauracji Meiji. Fakt, że na tym nowym dla siebie polu, myśliciele japońscy tak szybko (bo już w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku) zdołali wnieść nowatorski wkład, należy przypisać wpływowi Nishidy. Stworzył on oryginalną (później rozwijaną i krytykowaną) terminologię i problematykę filozoficzną, nawiązującą do religijnego doświadczenia przebudzenia w zen, aczkolwiek nie ograniczającą się do tego partykularnego faktu kulturowego. Nishida nie wierzył, by doświadczenia ludzi różnych kultur zasadniczo różniły się od siebie. Jego filozoficzny opis doświadczenia zen może równie dobrze służyć za przykład refleksji negującej dualizm podmiotowo-przedmiotowy, refleksji obecnej choćby w prądzie mistyki chrześcijańskiej. Opisywanie pewnych wschodnich przeświadczeń na temat natury człowieka i rzeczywistości, w sposób respektujący tradycje intelektualne kultury europejskiej, jest właśnie wyrazem przekonania o zasadniczej tożsamości tego źródłowego doświadczenia ludzkiego dla wszystkich kultur i kontynentów. Przekonanie to było podzielane przez tak zwaną szkołę z Kioto – nieformalną grupę myślicieli skupionych wokół Nishidy i wydziałów filozofii i religii tamtejszego uniwersytetu.

Analizowanie filozofii szkoły z Kioto przez pryzmat poszukiwania opisu powszechnego doświadczenia egzystencjalnego człowieka, byłby niepełny bez zarysowania jej kulturowego

aspektu. Próba budowania filozofii na bazie syntetyzowania dorobku intelektualnego kultur Wschodu i Zachodu, może być w tym sensie rozumiana jako wyraz dążenia społeczeństwa japońskiego do osiągnięcia, czy też odzyskania tożsamości narodowej, rozmytej w wyniku reform Meiji. Również w tym wypadku życie Nishidy jest egzemplaryczne.

Nishida miał nieszczęście żyć w ciekawych czasach. Urodził się w 1870, trzecim roku trwania epoki Meiji, związanej z obaleniem rządów szogunatu, otwarciem kraju na Zachód oraz podjęciem całościowego programu reform politycznych, społecznych i gospodarczych; zmarł w roku 1945 – zaledwie na dwa miesiące przed zrzućeniem bomb atomowych na Hiroszimę i Nagasaki. W tym okresie Japonia odrzuciła ustrój feudalny, i w krótkim czasie weszła do grona światowych supermocarstw, co potwierdziły zwycięskie wojny z Chinami i Japonią. Po okresie oświeconego otwarcia na świat doświadczyła również skrajnego nacjonalizmu o podłożu rasistowskim (czym również wpisuje się w tendencje panujące wówczas w Europie), by ostatecznie podzielić w wojnie los nazistowskich Niemiec. Życie Nishidy spina więc czas odchodzącego w przeszłość, starego ładu opartego na rządach samurajów, i powojenną, pokojową Japonię, jaką znamy dzisiaj. Zmianom politycznym towarzyszyły burzliwe przemiany kulturowe wynikające z walki wschodniej tradycji z zachodnią nowoczesnością. Konsekwencją było zbliżanie się Japonii do stanu, który specjaliści niejednokrotnie określali mianem „kulturowej schizofrenii”. Palącą potrzebą stało się znalezienie sposobu integracji i współistnienia tych odmiennych tradycji. W tym świetle, filozofia Nishidy i szkoły z Kioto, okazuje się refleksją nad tym samym problemem, tyle że przeniesioną na wyższy poziom abstrakcji. Widać to szczególnie wyraźnie na tle biografii Nishidy, ukazującej niemal miesiąc po miesiącu życie i myśl człowieka, który miał szanse obserwować zacofane państwo feudalne przeradzające się w kolonialne supermocarstwo rangi światowej, a wreszcie jego upadek.

Podsumowując, książka Yusy, która zdążyła już stać się standardowym źródłem referencyjnym jeśli chodzi o Nishidę, jest lekturą obowiązkową dla wszystkich zainteresowanych jego filozofią. Z lektury można się dowiedzieć o spotkaniu Nishidy z Einsteinem, o jego korespondencji z Husserlem, i setek innych szczegółowych informacji, które przedstawiają myśl tego filozofa w nowym świetle. Znaczenie publikacji wykracza jednak daleko poza zainteresowanych Nishidą, czy – ogólniej – filozofią japońską, i stanowi źródło odniesienia dla badań kultury japońskiej jako takiej, oraz refleksji porównawczych, stanowiąc źródło „surowego” materiału faktograficznego.

Robert Szuksztul